

56. Զարմանք իմն են երգեցիկս համարել քերթողաց զկարապս, և մանաւանդ ողբաձայնս 'ի մահուն, որ ամենեկին 'ի կեանս և 'ի մահու համբըն են: Տխրիրոս աստ ընդ հովիւս աներաժիշտս համարի:
57. Ահիւ Լեւրացի 'ի Մեթիմայ քաղաքէ Լեւրեայ կղզւոյն, քնարահար և տաղասաց անուանի: Սա արուեստին ճարտարութեամբ մեծացեալ յիտալիս, իրն գառնայր 'ի Վորթոս առ Պերիանդր արքայ՝ որում սիրելին էր յոյժ, յընչաքաղց նաւաստւոյն ընկեցաւ 'ի ծով: Բայց մի 'ի դպինաց, որ քաղցրութեամբ երգոց նորա զմայլեալն էր, առեալ տարաւ զնա 'ի Տենար աւան Լակոնիոյ քանդի առասպելն սիրել դպինաց գերաժշտութիւն:
66. Զայս ամենայն պատուիրէ վհուկ Ալփիսիբէ նաժշտին իւրում Ամարիլեայ:
67. Զալաֆիճ, որով իմա և զայլ ամենայն բանջար խոտոյ, 'ի կիր արկանէին մոգք և վհուկք 'ի գիւթութիւնս և 'ի կախարդանս:
71. Համարէր 'ի հնումն առ հեթանոսս կարել կախարդաց իջուցանել յերկնէ յերկիր զլուսին, կամ զգոյն նորա փոխել յարիւն օրպէս և մերոյս Եղնկայ յիշատակեալ 'ի Գ. 217. եղծանէ և հելքէ զայս մոլոր կարծիս:
72. Կիբէ դուստր արեգական և Պերսեայ յաւերժհարսին, քոր Այետայ արքային կողքեցւոց, և մայր Մեգէայ: Սա ըստ առասպելաց՝ զօրութեամբ դեղոց և 'ի հարուած ցպոյն 'ի գազանս փոխէր զմարդիկ. այսպէս և զընկերս Ողիսեայ փոխեաց 'ի խոզս:
77. Պիւթագորեանք 'ի Թիւս դնէին զհամագոյնց հաստատութիւն, և հզօրագոյն 'ի Թիւս համարէր ռամկին զկոճատ կամ զանդոյգ: Ասան որոյ և զհօտս անդէոց և զգունդս բանակոց անդոյգս առ նէին: Իսկ աստ անդոյգ Թիւս իմանի երեակն գերագոյն 'ի Թիւս. զի ըստ Արիստոտելի և ըստ Պլուտարքայ՝ բովանդակէ զսկիզբն զմէջ և զկատարած, և զի դարձեալ սովաւ զօրութիւնք դիցն երկնաւորաց և սանդարամետականաց բացատրին. քանզի երբեակ 'ի ձեռին Արամազդայ նկարին շանթք, և Պիսիգոնի երեքարձէն գաւազան, և Պլուտոնի երեքգլխի շուն. Պարկայք երեք, Գորգոնայք ժանտք դժոխոց երեք: Ըստ այսմ և Արտեմեայ եռագիմակ էին պատկերք, և անուն էր յերկրի Անահիտ կամ Արտեմիս, յերկինս լուսին, և 'ի Սանդարամետա Եկատէ. յոր Թուի աստ ակնարկել բանս՝ Ասպաս ինքն 'ի Թիւս հաճաք է զարձադեալ:
79. Թելս իննեակ պատուիրէ շարամանել, երիս սպիտակս, երիս կարմիր, և երիս սեաւ. և 'ի միտսին զայնոսիկ յերիս հանգոյցս կապել՝ ասելով. Հիւսեմ զօր Ասողկան, որ էր ձև կախարդանացն:
84. Քանզի աշխ՝ կամ մուրկ զգոհիւք ամէնի, այսպէս պատուիրէ առնել և զպատկերաւն Դափնեայ իբր զոհելոյ 'ի գիւթականն բագնի:
94. Ի գիւթութիւնս 'ի կիր առնուին զգիտակս կամ զհանգերձս այնորիկ՝ զոր գիւթէն կամէին. վասն որոյ վհուկս աստ զգրաւականս սիրոյ Թողեալս 'ի Դափնեայ Թաղէ առ սեմովքն, առ 'ի ձգել զնա անդր:
97. Պնփո գաւառ փոքուն Ասիոյ, որում սահման է 'ի հիւսիսոյ եւքսինեանն ծով, և յարեւելից Կողքիս, յորս առատ գիւղք են Թիւնից: Ի Պանոս Թագաւորեաց Միհրդատ՝ որ Թունիւք կերակրէր, և 'ի Կողքիս ծնեալ էր Մեգէա՝ դեղատու հռչակաւոր:
111. Պատմէ Պլուտարքոս, զի յորժամ Տերեսիա կին Կիկերոնի զոհ մատուցանէր դից, այն դէպք պատահեցին՝ ըոց 'ի մոխրոյ ցլանալ, և Եստեանք զայն պարտութեանն Կատիլինայ ցոյց բարենշան համարեցան:
112. Հիւսփո անուն շանն, որոյ հաջլն նշանակ էր գալստեանն Դափնեայ:

Գաղղիա:

Լյսպիսի մեծագոր և աշխարհաքաւոր զ տէրութեան մը վրայ Թէպէտ փափաքելի էր մեղի քիչ մը աւելի ընդարձակ ոճով խօսիլ և ընթերցողաց գովելի հետաքննութիւնը գոհ ընել, սակայն Լազմավիպիս անձուկ էջերը կը ստիպեն զմեզ մեր և ընթերցողաց փափաքը չափաւորել բռնած ոճերնու համար. որովհետեւ վախճաննիս ուրիշ բան չէ եթէ ոչ պարզ ու անպաճոյճ կերպով մը տէրութեանց աշխարհագրական դիրքն, վաճառականութեան

ու արուեստից մէջ ունեցած յառաջագիմութիւնն ըստ կարի համառօտիւ մը ընթերցողաց առջևը դնել. ևս առաւել որ այս տարիներս Լյւրոպիոյ անկարծելի յեղափոխութիւններով նորանոր փոփոխութիւններ կը պատահին, որով տէրութիւն մը իր սահմանները կ'ընդարձակէ՝ ուրիշ մը կ'ամփոփէ, և շատերն ալ տաքտամ վիճակի մը մէջ անհամբերաբար ապագայ ըլլալինքնրուն կը սպասեն: Գաղղիա, ինչպէս գիտեն ընթերցողք, այս տարի երկու գեղեցիկ ու բազմաժողովուրդ գաւառներ իր տէրութեանը հետ միացուց՝ այն է Լիցցան և Սալոնիան: Լըդ այսպիսի սրարագայից մէջ մենք մասնաւորի լինջ

նախով՝ ընդհանուր տեղեկութիւն մը միայն տալու գոչ կ'ըլլանք :

Վաղղիոյ սահմանն է հիւսիսէն Սանչ ու Վալէի նեղուցը . արեւելքէն Պելճիա , Պատէնի դքսութիւնը , Հելուէտիա և Սարգենիա . հարաւէն Սիւլերկրական ծովն ու Սպանիա . իսկ արեւմուտքէն Լալանդեան ուղկիանոսը : Կիւնայ բարեխառն գօտիի տակ և կը ձգուի հիւս . լայն . 42° մինչև 51° և արեւելեան երկայն 5° մինչև 7° արեւմտեան երկայն . ըստ միջօրէին Բարիզու : Բոլոր շրջապատը 4,692 հազարամէր է , որուն 2,452^ը ծովասահման է , և 2,240^ը երկրասահման : Բնդհանուր տարածութիւնն է 52,768,618 քառ . հարիւրամէր , և կամ 527,686 քառ . հազարամէր : Բնդարձակութեան կողմանէ Վաղղիա Լարոպիոյ հինգերորդ տէրութիւնը կը սեպուի . Ռուսաստան , Դուէտ , Լաստիա և Վերմանիա քան զինքը ընդարձակ են : Վաղղիա քովի սահմանակից ծովերուն մէջն ալ այլ և այլ կղզիներ ունի՝ ինչպէս Սիւլերկրականին մէջ Կորսիկա կղզին , Լերենեան , Հիւրեան կղզիները , Բոմէկ և Ռադոնտ կղզիներն ալ դէմ յանդիման Սարսիլիոյ : Կասգոնիոյ ծոցին և Լալանդեան ուղկիանոսին մէջ են ()երոն կղզիները , Լաքս , Սիւ , Սատամ , Տիէս , Լուարմուդրէ , Հուա , Հօէտիք , Պել-Լի , Կրուա և Լէնան կղզիները և այլն : Սանչի ծովուն մէջ լիւսէ , Կեռնըսի և ()րինէի կղզիները : Լսոնք բոլորն ալ Վաղղիոյ բոլորտիքը կը շրջապատեն՝ որոնցմէ ոմանք ամուր բերդեր են , և ոմանք ալ շատ նշանաւոր եղած , ինչպէս Կորսիկան՝ որուն գլխաւոր քաղաքը Լալանչիոյ 11,000 բնակիչ ունի և հոս ծնաւ Սեթն Լաբուէն Պոնաբարդէ , յամին 1769 , օգոստոս 15 :

Լալանչիոյ առաջին կարգի բազմամարդ երկիրներէն մէկը կը սեպուի Վաղղիա , և ամէն տարի երթալով աճելու վրայ է ինչպէս հետեւեալ ցուցակէն ալ կը տեսնուի .

Ամ .

Բնակիչ .

1700	49,669,320
1762	21,769,163
1788	24,676,000
1790	25,065,000
1801	27,343,003
1806	29,107,425
1820	30,451,187
1831	32,560,954
1836	33,540,910
1841	34,230,178
1846	35,401,761
1851	35,783,170

Իսկ ըստ 1856 յետին աշխարհագրին բոլոր Վաղղիա ունէր 36,039,364 բնակիչ . բայց հիմա հաւանականաբար 37 միլիոնէն աւելի պիտի ըլլայ :

Բոլոր ըստ վերոյգրեալ ցուցակիս 1801^{էն} ինչուան 1846 Վաղղիոյ բնակիչը ամէն տարի աճեր է իւրաքանչիւր հարիւր հազարին 646 հոգի . իսկ 1836^{էն} ինչուան 1851 աճեր է իւրաքանչիւր հարիւր հազարին 445 հոգի . որով 50 տարուան մէջ աճածը մէկտեղ առնելով միջին հաշուով 616 հոգի կ'իյնայ ամէն մէկ տարուան . ուստի եթէ աս համեմատութեամբ բազմաճառու ըլլայ՝ 1900^{էն} Վաղղիոյ բնակիչը 58 միլիոն պիտի է որ ըլլայ . իսկ հիմակուան վիճակին նայելով Վաղղիա իրեն բազմամարդութիւնը երրորդ տէրութիւնը կը սեպուի յետ Ռուսաց և Վերմանիոյ : Եւ մէկ քառակուսի հազարամէրին 68 հոգի կ'իյնայ , և աս նկատմամբ ինչեւորոք մարդաշատ աշխարհքն է :

1856 տարւոյն հաշիւներուն նայելով Վաղղիոյ ժողովուրդը ըստ վիճակի կենաց ասանկ կը բաժնուի :

Երկրագործք	20,351,628
Գործաւորք	2,344,371
Հասարակ արուեստաւորք	7,818,144
Ազատական արուեստաւորք	3,991,126
Ծառայք	753,505
Զանազանք	780,590
	36,039,364

Վաղղիացւոց ազգին բուն նախահարքը են Կեղտք՝ որոնք Եւրոպէի դարէն

մինչև Թերթ դար քանի մը բարբարոս ժողովուրդներու հետ միանալով՝ և մասնաւորապէս Փրանկաց՝ որ երկիրն ալ իրենց անուամբը Փրանկիա կամ Ֆրանք անուանեցին, որ ազատ ըսել է, ձեւացաւ հիմնական Վաղղիացւոց ազգը: Վաղղիացիք Հռովմայեցւոցմէ առաջ եկած են և Հռովմայեցի ժողովուրդը կը սեպուին քան թէ Վերմանա կան: Ինչպէս յայտնի է նաև լեզուներն են՝ որ անմիջապէս 1 ատինէն ծագած է. և թէպէտ քանի մը Վերմանացի սակաւաթիւ ժողովուրդներ միջին դարու մէջ Վաղղիա գաղթեցան, բայց ասոնք քիչ ատենէն երկրցոց հետ միանալով ազգութիւննին կորսնցուցին: Ի վերայ այսր ամենայնի լեզասիրոյ և լռենայի բնակիչները մեծաւ մասամբ Վերմանացի են, և են ընդ ամէնը իբր 1,500,000. հասարակ ժողովուրդեան լեզուն Վերմաներէն է՝ թէպէտ և Վաղղիարէն ամէնքն ալ գիտեն: Բրետոնք կամ Լալէսի երկրէն սերածները են իբր 1,800,000: Պատք՝ որ Պիրենեան լեռանց ստորոտները կը բնակին ոչինչ աւելի են քան 500,000: Իբր 235,000 Խալացի՝ աւելի Բրովանս և Կորսիկա կղզւոյն մէջ. և ասոնց լեզուն Խալերէնի ու Վաղղիարէնի խառնուրդ մըն է: Երոնցմէ դուրս կան երկու ուրիշ թափառական ժողովուրդներ ալ՝ իբր 70,000՝ չափ Հրէայ, և 6,000 ալ Վընչու:

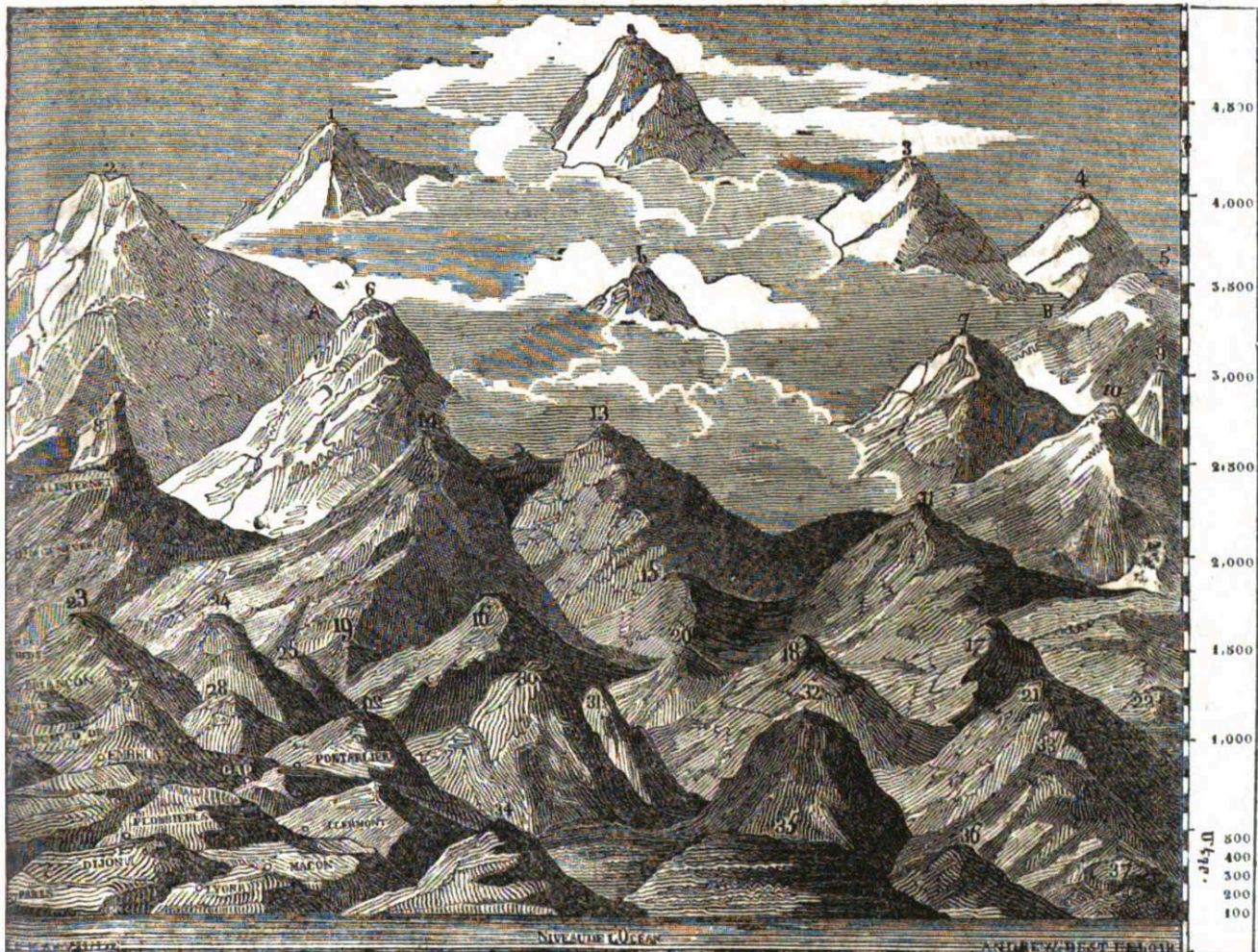
Վաղղիացւոց լեզուին հանգամանաւոր և կազմութեանը վրայ խօսելնիս աւելորդ է, որովհետև արդէն ընդհանուր և ամենուն ծանուցեալ լեզու մը դարձած է հիմա. ազգին բնաւորութիւնն ու պանծալի մատենագրութիւնը ամենուն սիրելի ըրած են զայն՝ և ոչ միայն վաճառականութեան մէջ միակ բանուկ լեզուն է՝ այլ և Եւրոպիոյ խիստ շատ արքունիք Վաղղիարէն կը խօսին և տէրութեանց մէջ եղած յարաբերութիւններն ալ նոյնպէս Վաղղիարէնով կ'ըլլուն: — Ինչպէս ամէն լեզու և ազգ՝ այսպէս նաև Վաղղիացիք ալ ունին իրենց գաւառական լեզուները մէկ-

մէկէ զգալի զանազանութեամբ, այնպէս որ Վաղղիացի մը եթէ կիրթ չըլլայ նոյն լեզուաց մէջ՝ անկարելի է որ հասկընայ՝ և կամ շատ դժուարաւ: Եւս վերջի երեսուն տարուանս մէջ շատ Զանք եղած է տէրութեան կողմանէ դպրոցներու ձեռքով մաքուր Վաղղիարէնի վարժեցընել բոլոր ազգը. և թէպէտ ՚ի սկզբան մեծ ու յանդուգն ձեռնարկութիւն մը կը թուէր ասիկայ, բայց իմաստուն կառավարութիւնն և անխոնջ Զանքը կըրցաւ յաղթել ամէն դժուարութեանց և յուսացուածէն շատ աւելի արդիւնք տեսնուեցաւ. և հիմա թէպէտ և նոյն դաւառական լեզուները խափանած չեն՝ բայց ամէն մարդ մաքուր Վաղղիարէն կը հասկընայ և կը խօսի:

Ինչպէս որիք և սահմանք Վաղղիոյ: — Վաղղիա անկանոն վեցանկիւնի մը կը ձեւացընէ և իւրաքանչիւր անկիւն մէջ մէկ գլխաւոր սահմանագիւղի կը կազմէ: Հիւսիսային կողմի երկիրները ընդհանրապէս ցած ու հարթածաւալ են, նուազ բարեբեր քան զհարաւային մասունս՝ թէպէտ և երկրագործութիւնը վերջի աստիճան յառաջացած: Վաղղիոյ այս մասիս մէջ ամենէն մեծ լեռները փոքրիկ բլուրներ են ասդին անդին ցանուած. բայց հարաւային կողմերը լի են մեծամեծ լեռներով՝ ինչպէս Եւպեանց գօտիներն և Պիրենեան լեռները որ ընդհանուր անուամբ Եւզէն կը կոչուին: Եւս լեռներուս ամենէն բարձրն է Եւսին լեռը 12,673 ոտք բարձր որ Եւպեանց գօտիներուն մէջ կ'իյնայ: Օլարմանալի նախախնամութեամբ մը այս լեռներս իրենց դրիւքը, որ մինչև Վաղղիոյ միջնաշխարհը կը ձգուին, երկրին գլխաւոր հարստութեանցը սկզբնապատճառքն են. վասն զի ասոնցմէ բղիւծ բազմաձիւղ գետերը կ'իսով չափ հարաւ և նոյնչափ մ'ալ հիւսիս ընթանալով բոլոր երկիրը կ'ուռգանեն, թող մարդկային ճարտարագործ հնարքները՝ որ բազմաթիւ ջրանցքներով նոյն գետերուն ջուրը հեռաւորագոյն տեղեր անգամ հասցընէ-

ԳԱՂՂԻՈՅ ԳԼԽԱՒՈՐ ԼԵՐԱՆՑ ԲԱՐՁՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՈՎԿԻԱՆՈՍԻՆ ԵՐԵՍԷՆ ԱՌԱՋ

ԱՊՊԵՆՏԻ

a Սպիտակ լեռն.

ԳԱՂՂԻՈՅ ԱՊՊԵՆՏԻ

- 1 Բեյլուք.
- 2 Վիգլ.
- 3 Օլան.
- 4 Մալինեան լեռն.
- 5 Լեռն ժրնեռ.

A. Պարանոց Սեքսայ.

ՊԻՐԵՆԵՆՍԻ

b ՆԱԹԻԿԱՄ Մալաթիկա.

- 6 Կորուսեալ լեռն (Mont-Perdu).
- 7 Սիլեմար.
- 8 Սար Հարաւոյ (Pic-du-Midi).
- 9 Մուն.
- 10 Քանիկու.

11 Մոնդեկի.

12 Պերկոնք.

B. Նաւահանգիստ Օղ.

ԿՈՐՍԻԿԱ

- 13 Ռոգոնոյ.
- 14 Օրոյ.

ՍԷՎԵՆԻ

- 15 Բիւյ-տը-սանի.
- 16 Քանդալ.
- 17 Բիւն-սիւն-օղը.
- 18 Մեղէն.
- 19 Ժերպիւ-տը-ժոն.
- 20 Լոգէն.
- 21 Բիւյ-տը-Տօմ.
- 22 Լեռն Դարար.

ԵՌԻՐԱ

- 23 Ռեքիւլէ.
- 24 Քոլմալի.
- 25 Լանտոլ.
- 26 Շալամ.
- 27 Մեծ Ցուլ (Gros-Taureau).
- 28 Լեռն Շաղոյ.
- 29 Լեռն Լարպա.

ՎՈԳԵՍԵՆՍԻ

- 30 Օդապարիկն Սուլցայ.
- 31 Հոնս.
- 32 Օդապարիկն Լիւրայ.
- 33 Մեծ Ցոնն.
- 34 Դարոյ.
- 35 Լեռնադաշտակն Լանկրայ.
- 36 Լեռնք Բրէայ.
- 37 Սեւ Լեռնք.

լով բոլոր երկրին շահաւէտ և օգտաւար բեղմնաւորութիւն մը կը պատճառեն: Այս ջրանցքները մեծաւ մասամբ 1790^{էն} վերջը շինուած են, բայց նշանաւորն և ամենէն մեծ ջրանցքն է արքունական ըսուածը որ 1 ուղ. Ժ. Գ. Են Ժամանակը շինուեցաւ ու Սիջերկրականը Ատլանտիկ օվկիանոսին հետ կը միացնէ Առան գետին ձեռքովը. այս ջրանցքիս երկայնութիւնն է 50 փարսախ, վրան 72 կամուրջ ունի և 55 ալ քովընտի զանազան ջրադարձներ: Աստի բոլոր Վաղղիա 212 նաւարկելի ուղի ունի թէ՛ գետ ըլլայ և թէ՛ ջրանցք՝ որոնց բոլորին երկայնութիւնը կը հասնի 9,200 հազարամէտր: — Վաղղիա մեծամեծ ու փոքր գետեր շատ ունի՝ ինչպէս ըսինք. բայց մենք գլխաւորները միայն յիշելով զանց կ'ընենք մանրերը: Ատլանտիկ օվկիանոս կը թափին Ատլանտիկ և Դիոնտ գետերը որ Սպանիոյ Առան ձորէն կը բղխեն. ինչպէս դարձեալ Առաւ, Սարգ, Ալիէ, Աււը, Շառանդ և Առան գետերը: Սիջերկրական ծով կը թափին Սան կամ Հոդանոս ամէհի ու սրարչաւ գետը՝ որ Հելլետիոյ մէջէն կը բղխէ և Նինէվրայի լճէն անցնելով զանազան թւեր բաժնուած կու գայ ծով կը թաւալի. նոյնպէս ()տ, Հէռոյ և Սար գետերը. աս ետքինս Ալպիան լեռներէն կը բղխէ և կ'անցնի ի Սարդենիա: Իսկ Ան գետը կը թափի Սանի ծովը՝ որն որ իր ընթացիցը մէջ զանազան ստուար երակներ կ'արձրկէ իր քովերէն արտորէից և անդաստանաց արբուցմանը համար. դարձեալ նոյն ծովը կը թափին ()պ, Սառնը, Լոն, Լոն և Սոմ գետերը: Սան դարձեալ ուրիշ քանի մը գետեր ալ որոնք Վաղղիոյ մէջէն բղխելով ուրիշ աշխարհներ կ'ընթանան, և են Լադոյ, Սէօզ, Ալա, Սոգէլ, Սէօրդ, Սաար, Հոենոս որ Հելլետիայէն կը բղխէ և Վաղղիոյ մէջէն անցնելով կը մտնայ Ստորին նահանգաց մէջ և անկէ կը թափի հիւսիսային ծով: — Օմնց կ'ընենք լճերու վրայ խօսիլը որոնցմէ քիչ ունի Վաղղիա և

նշանաւոր չեն. հոս միայն անուննին տալով կը բաւականանանք: Առան-1 իէօ (ստորին Առաւայ նահանգին մէջ). Ան-Բուէն (Տուպ նահանգին մէջ). Լալատրիւ (Իսէն). Ալոս (ստորին Ալպիայց մէջ). Լանդուա (Ան). Լէն: Բեր. — Վաղղիոյ մակերևոյթը որ 53 միլիոն հարիւրակալ կամ քառ. հարիւրամէտր է, ասանկ կը բաժնուի. 41,850,000 հարիւրակալ բերրի երկիր, որուն 25,500,000^ը մշակելի. 4,830,000 հարիւրակալ մարգագետին. 2,130,000 հար. այգեստան. 640,000 հարիւրակալ զանազան բուրաստանք և ճեմելիք. 950,000 հարիւր. այլ և այլ բանջարեղէններով մշակեալ. 7,800,000 հարիւր. անտառ և ծառաստան. 7,799,000 հարիւրակալ անմշակելի կամ անպիտան երկիր. 2,920,600 հարիւրակալ ճանապարհք, գետք, ջրանցք, լիճք և տունք, և այլն:

Վաղղիոյ բերքերն են՝ ցորեն, հաճար, եգիպտացորեն և սևացորեն, վարսակ, գարի, գեսնախինձոր, տեսակ տեսակ ընտիր և անուանի գինիներ, խնձորի ու տանձի օշարակ, մետաքս, կանեփ, կտաւ, հուպլոն բոյսը, ծխախոտ, օգտակար արմատներ ներկի և իւղոյ ու բժշկական խոտեր. դարձեալ նշի, կիտրոն, նարինջ, փուստղ, ձիթէնի՝ մանաւանդ Ֆրովանս գաւառին մէջ՝ ուսկից ելած իւղը գրեթէ կարագի հաւասար ազնուութիւն ունի, և հարաւային բնակչաց շատերը, կարագը աժան ու առատ չըլլալուն, այս իւղս կը գործածեն, որն որ Լաբոպայի ամենէն սքանչելի իւղերէն մէկը կը սեպուի իր համեղութեանը, մաքրութեանը ու զտութեանը համար: Ալիւն նուազ առատ է բանջարեղէնն ու պտղեղէնը Վաղղիոյ մէջ զորոնք արուեստով կը չորցնեն ու Լաբոպիոյ զանազան կողմերը կը խաւրեն: Ամեն տարի Վաղղիայէն միջին հաշուով 80 միլիոն հարիւրակալ ցորեն կ'եղէ, 30 միլիոն հաճար, 8 միլիոն սևացորեն, 11 միլիոն հաճարախառն ցորեն, 5 միլիոն եգիպտացորեն, 50 միլիոն վարսակ, 18 միլիոն գաւ

րի : Խակ գետնախնձորը իր առատու-
թեամբը քան զամենքը կ'անցնի , և տա-
րին 90 միլիոն հարիւրալիզրէն աւելի
կ'ելլէ . վասն զի այն նահանգները ուր
ցորենը աղէկ առաջ չի գար , գետնա-
խնձորը իր առատութեամբը ցորենի
պակասութիւնը կը լեցնէ : — Վաղ-
ղիոյ բեղմնաւոր և յուռթի գաւառներն
են Լօռ-է-Լուառ , Լալն , Լոր , Լ'էօրթ ,
Լ'օզէլ , Լէն-է-Լ'արն , Լէն-է-Լուազ ,
Լէն ստորին և Սոմ : Երոնցմէ ետքը կու-
գան երկրորդ կարգի բարեբեր գաւառ-
ները՝ և են ստորին Հաենոս , Լ'էօզ ,
Լաօն-է-Լուառ , Հօգ-Լ'արն , Լ'իւ-
րա , և այլն : — Վարին ու վարսակը
աւելի հիւսիսային կողմերը կը մշա-
կուին , ինչպէս նաև հուպոնը և ճա-
կընդեղը : Սեւցորենը Պրըդաներ գա-
ւառին յատուկ բերքն է : Լայն ու ընդ-
արձակ մարգագետինները մեծաւ մա-
սամբ հիւսիսային արեւմտեան կողմե-
րը կ'իյնան , մասնաւորապէս Լորման-
տիոյ մէջ : Լաղղիոյ ու գինին Վաղղիոյ
գլխաւոր շահավաճառներէն մէկն է և
տարին 40 միլիոն հարիւրալիտը գինի
կը հանեն՝ որ նուազ կամ առաւել 800
միլիոն ֆրանգէն աւելի կ'արժէ : Որթի
մշակութիւնը Վաղղիոյ ամէն կողմը
չյաջողիր , և աւելի հարաւային գա-
ւառները յարմար են : Լորմանտիոյ մէջ
շատ առաջ գնացած է խնձորի , տանձի
ու սալորի մշակութիւնը և երկրին գըլ-
խաւոր հարստութիւնը այս բերքերս
են՝ որոնցմէ օղի և օշարակ կը շինեն և
գինին առատ չըլլալուն՝ այս է բնակչաց
սովորական ըմպելիքը : Շատ պտղա-
բեր է այս գաւառս՝ որուն արդիւնքը
բոլոր բնակչաց ճարտարութեանն ու
անխոնջ աշխատասիրութեանը կը տը-
րուի , ուր ընդ հակառակն եթէ այս
կարգէ դուրս խնամքը չըլլուէր՝ անջրդի
ու ճախճախուտ երկիր մը պիտի սե-
պուէր , 'ի բաց առեալ կլիմային խստու-
թիւնը որ ոչ փոքր քնաս կը բերէ բու-
սութեանը : Հարաւային Վաղ-
ղիայէն տարին 70,000 հազարակրամ
կանեփ կ'ելլէ և 35,000 բուրգ : Հիւ-
սիսային Վաղղիոյ նոյնպէս շահաւոր

ու առատ բերքերէն մէկն է ծխախոտն
ու տորոնը որ ներկարմատ մըն է : —
Լիմուզէն , () վեռներ և Պիրենեան
գաւառները առատ փայտ կը մատակա-
րարեն , բայց ասոնցմէ ճոխ են Վեռնեան
անտառապատ վեռները՝ որոնք անհուն
տարածութեամբ ու մշտնջենաւոր ան-
տառներ են : 1700^{էն} առաջ Վաղղիոյ
մէջ անտառները շատ աւելի բազմաթիւ
էին , բայց ետքէն կամաց կամաց պակ-
սելով հիմա երկրին իբր ¹⁷/₁₀₀ մասը կը
գրաւեն , և գլխաւոր անտառներն են
Վամբիէն որ 14,385 հարիւրակալ տա-
րածութիւն ունի . Ֆոնդէնպլոնը
16,438 հարիւրակալ , Լադերէլնը
26,847 հարիւրակալ . Հակընօինը 14,
791 հարիւր . Սամպուլէէնը 12,818
հարիւր . և այլն : Վաղղիոյ երկիրը
6,000 զանազան տունկ կը բուսցնէ :

1854^{էն} Վաղղիա 45,697,111 զանա-
զան տեսակ կենդանի ունէր : 9,939,828
արջաուղէն՝ մէկտեղ առած կոփն ու
ոչխարը և այլն : 32,151,430 հաւեղէն .
2,818,493 զանազան ցեղ երիվարք .
783,360 էշ և ջորի , և 5,000,000 աւ-
խոզ : Ի վերայ այս ամենայնի այսչափ
բազմաթիւ կենդանիք բոլոր Վաղղիոյ
պիտոյիցը չեն բաւեր , ուստի հարկ կ'ըլ-
լայ որ բազմաթիւ կենդանիք դուրսէն
գնեն : Վաղղիոյ անուանի ձիերը առա-
ւելապէս Լորմանտիոյ , Լիմուզէնի և
Պրըդաներ գաւառներէն կ'ելլեն : —
Վայրի կենդանի խիստ քիչ ունի , գըլ-
խաւորներն են վարազ , գայլ , աղուէս ,
եղջերու , այծեամն , կապուր , նապաս-
տակ , ճագար , և այլն . Թռչնոց մէջէն
փասիան , կաքաւ կարմիր և գորշ , լոր ,
պարտիզահաւ , պեգաս հաւ , արծիւ ,
անգղ , յոպոպ , և այլն : — Չկենդէնք
շատ առատ են 'ի Վաղղիա , որով և
գետափնեայ բնակչաց մեծ շահավա-
ճառի դուռ , և միայն մէկ տեսակ ձու-
կէն որ տարեխի նման ձուկ մըն է՝ տա-
րին 15 միլիոն ֆրանգ կ'ելլէ , 28,000
հոգի և 7,000 նաւակ նոյն ձուկը որսա-
լու կը պարապին :

Բովէ . — Վաղղիա ըստ իւր հողային
կազմութեանը զրեթէ ամէն տեսակ

Հանք ունի թէպէտ և առատ չըլլան : Պիրենեան ու Ղլպեան լեռանց ապառաժներէն կ'ելլեն ալնիւ մարմարիոն քարեր՝ ինչպէս գարգարա, արաբասդր, ծարիր, բիւրեղաքար, կռանիդ, և այլն. 80,000 հոգի միակերպ այս քարահատներու մէջ կ'աշխատին : — Մետաղաց մէջ նշանաւորներն են, երկաթ՝ որ 1847ին 37 միլիոն մէտրական կէնդինար հանուեցաւ . և առ հասարակ Վաղղիոյ ամէն կողմը կը գտնուի . պղինձ՝ որ նոյն պէս առատ է, կապար, զինգ, ոսկի՝ բայց քիչ քանակութեամբ, աղ՝ որ տարին 600 միլիոն հազարակրամ կ'ելլէ : — Ղշանաւոր են դարձեալ Վաղղիոյ հանքային ջրերը՝ և են թուով իբր 860⁶ չափ, որոնց մէջ թէ եռացեալը կայ՝ թէ գաղջը և թէ ցուրտը : Այս հանքային ջրերու քովերէն կ'ելլեն ծծումբ ու տեսակ տեսակ քիմիական աղեր :

Վէճայ. — Ինչպէս Վաղղիա բարեխառն կլիմայի տակ կ'իյնայ, ՚ի վերայ այսր ամենայնի զանազան բարեխառնութիւններ ունի ըստ զրից այլ և այլ նահանգաց, ինչպէս բարձր ու ցած ըլլալէն որ զգալի փոփոխութիւն կը պատճառէ բարեխառնութեան վրայ : Արդ չորս տեղական գօտի կը բաժնուի Վաղղիա . առաջինն է երկիր ցորենոյ ըսուածը՝ որ հիւսիսային սահմաններէն առած կը հասնի մինչև Վանդի և Սէզիէնի ուղղութե գիծը . երկրորդն՝ երկիր այգեստանաց, թթենեաց և բանջարեղինաց՝ որ կը սկսի Վանդի ու Սէզիէնի ուղղութենէն և կ'երթայ մինչև Սգրազպուրկի ուղղութեամբ դէպ ՚ի արևմուտք . երրորդը՝ նոյնպէս երկիր այգեստանաց, թթենեաց, մարացորենի և բանջարեղինաց, այս ալ նախընթաց գաւառներուն ստորին սահմաններէն առած կ'երթայ մինչև Վալնոպլի ու Փերփինեանի ուղղութիւնը . չորրորդն է՝ երկիր ձիթատանաց, թթենեաց, այգեստանաց . որ մնացած ամբողջ հարաւային մասը կը պարունակեն : — Վաղղիոյ օդը ՚ի հասարակի քաջառողջ է :

Կը շարունակուի :

Լօրտ Մաքաօլէ :

Լնցեալ տարուան ղեկտեմբեր ամսուն Լնգլիա անձ մը կորսնցուց, որուն կեանքը իր հայրենեացը փառքն էր և իր տարածամ մահը իր ամէն ազգայիններուն ընդհանուր սգոյ նիւթ եղաւ :

Լօրտ Մաքաօլէ վաթսուն տարեկան հասակին գերեզման իջաւ յետ մեծապէս փառաւորութեւ իբրեւ քաղաքագէտ ու իբրեւ մատենագիր . մարդկային կեանք մը ասկէ աւելի փառաց դժուարաւ կրնայ հասնիլ : Լնգլիաուելի գերեզմանին գիմաց, զոր մահուան լուծիւնը ալ աւելի վսեմութեան քօղով մը հիմա կը ծածկէ, արժան է աս մեծ անգլիացոյն յիշատակին քանի մը խօսք ըսել և զինքը ծանուցանել մեր ընթերցողաց :

Լօրտ Մաքաօլէ ան տեսակ մատենագիրներէն էր, որ մագիչ հանճարովը իր ունկնդրաց վրայ կը տիրապետէր, իրեն աս լուծէն խալըսիլն անկարելի էր : Լնգլիա հմտութիւն ունէր ու միանգամայն խօսակցութեան այնպիսի սուրբ մը, որ խօսքով դժուարին է որոշ գաղափար մը տալ : Տեղեկութեց այդ հիանալի առատաբեղ զոսանքը լիաձեռն կը սփռէր իր ճառերուն, իր գրուածքներուն ու իր խօսակցութեանց մէջ, այնպէս որ կամայ ու ակամայ իր ունկնդիրը թուեալ կը մնար ու չէր գիտէր թէ աւելի որո՞ւն վրայ զարմանայ, արդեօք անոր անբաւ ծանօթութեանցը ընդարձակութեանը վրայ, թէ չէ զանոնք հիանալի կերպով բացատրելուն ու դուրս ցատքեցրնելուն : Լնգլիոյ պատմութեան աղբիւրներուն խորին հմտութիւն ունէր Լնկերտին¹ չափ, գրութեան ոճովը անկէ ալ վեր էր, միայն անոր պէս անկողմնասէր ու

1 Լնկերտ անգլիայի պատմագիր աս դարուս մէջ . շատ մանր մուշր գրուածքներէն զատ իրեն երևելի գործքն է Պատմութիւն Լնգլիայ, համայնաց լոյս տալին արշաւանքէն ինչուան 1688 տարուոյն Լնգլիոյ յիշատակութիւնը :